

УДК 340.12:342.72/73

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ТЛУМАЧЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Г. О. ХРИСТОВА,
канд. юрид. наук, доц., докторант,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Розкрито основний зміст доктрини позитивних зобов'язань держави щодо гарантування викладених у Конвенції прав і свобод та правові підстави таких зобов'язань, а також її кореляція з іншими доктринальними підходами, на які спирається Європейський суд з прав людини при тлумаченні та застосуванні Європейської конвенції з прав людини (телеологічного динамічного тлумачення, «меж розсуду» держави, «автономних понять» та ін.) у світлі перспектив їх практичного впровадження на національному рівні.

Ключові слова: права людини, позитивні зобов'язання держави, «межі розсуду» держави, цільове динамічне тлумачення, практика Європейського суду з прав людини.

Сучасні політико-правові умови утвердження української державності зумовлюють гостру необхідність у переосмисленні концептуальних підходів до взаємодії особи, суспільства та держави за допомогою правових засобів. У часи силового протистояння конституційне положення про найвищу соціальну цінність життя людини, її честі та гідності, свободи та недоторканості раптово перетворюється на декларацію, а юридичні механізми його забезпечення та захисту виявляються неналежними та неефективними. За таких умов юридична наука має шукати шляхи зміцнення регулятивного потенціалу правових інструментів впливу на суспільні відносини з метою гарантування принаймні основоположних прав і свобод.

У зв'язку з цим на окрему увагу заслуговують правові концепції та стандарти, які сформувалися завдяки юриспруденції Європейського суду з прав людини (далі – Суд або ЄСПЛ) і визначають вимоги до «правових рамок»

(англ. – «legal framework»), що визначає держава, а також до правозастосовної практики. Адже всі держави Ради Європи визнали, що саме ЄСПЛ виступає єдиним органом, юрисдикція якого поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та Протоколів до неї [11, ст. 32, с. 15] (далі – Конвенція або ЄКПЛ). Унікальну роль Конвенції у формуванні спільного європейського бачення основоположних прав і свобод підтверджує також прагнення Європейського Союзу приєднатися до ЄКПЛ [8], себто «зв'язати» цими стандартами право ЄС.

Виборовши свій європейський вибір, Україна намагається посилити роль практики Суду (англ. – «case law of the Court»), який вже близько 60 років формує спільні європейські стандарти правозахисту та адаптує їх до вимог сьогодення з урахуванням єдності політичних та ідеологічних традицій й культурного різноманіття. Нещодавно Постановою Кабінету Міністрів України повноваження Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ було доповнено обов'язком координувати «виконання рішень Суду, які є тлумаченням норм Конвенції та її невід'ємною частиною, містять норми права та підлягають застосуванню в порядку виконання міжнародних договорів» [15]. Хоча запропоноване формулювання викликає серйозні питання з точки зору загальної теорії права, воно вочевидь спрямоване на посилення регулятивного впливу практики Суду як джерела права.

Один з провідних експертів з європейського права прав людини М. де Сальвіа цитує Р.-Ж. Дююї (R.-J. Dujuu), який стверджує, що «несказане право знаходить захисток у сказаному праві для того, щоб розкритися у писаному праві». Це «несказане» право ясно витікає з судового тлумачення Судом (раніше – також Європейською комісією з прав людини) норм Конвенції. І саме внаслідок такого тлумачення з'являється *corpus juris*, який стосується всіх галузей права: конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного [9, с. 13].

Починаючи з 90-х рр. XX ст. українські правознавці досить активно зверталися до аналізу Конвенції, практики Суду та проблем їх імплементації в

національну правову систему (див., зокрема, бібліографію) [10, с. 325–332]. У той же час, за виключенням досліджень окремих авторів (Л. Гусейнов, Т. Дудаш, В. Мармазов, П. Рабінович, С. Федик, Л. Цвігун, С. Шевчук та деякі ін.), у вітчизняній юриспруденції поза належною увагою залишається важливе питання про те, що поряд з численними правовими позиціями щодо змістовного наповнення та процедурних гарантій конкретних прав і свобод, у практиці Суду поступово сформувалися доктринальні підходи, які мають «наскрізний» характер та застосовуються Судом при розгляді будь-яких справ. Ці підходи виступають свого роду «ключами прочитання», які здатні спрямовувати інтерпретаторів Конвенції у бік «точного визначення контуру норм», що стосуються прав людини [9, с. 39] Вони дозволяють «винести сутність норми за межі форми, яку вона має у тексті Конвенції» та забезпечити «правильне відтворення цінностей», що лежать в основі ЄСПЛ [Там само]. Отже, метою цієї статті є виокремлення основних доктринальних підходів, вироблених ЄСПЛ при тлумаченні та застосуванні Конвенції, визначення їх кореляції з доктриною позитивних зобов'язань держави та розкриття їх основного змісту в контексті практичного впровадження.

Європейські дослідники, як правило, розпочинають огляд стандартів, вироблених ЄСПЛ, саме з висвітлення основних концепцій та принципів, які стосуються так званого «права Конвенції» (тобто норм самої Конвенції та відповідної практики Суду) [1; 4; 5; 7; 9; 12]. Одні західні автори називають їх «методи тлумачення» [4; 5; 9], інші пишуть про «концепції» або «концепти» (англ. – «concepts») та принципи [1; 12]. Серед них офіційні інформаційні ресурси Ради Європи вказують на цільове (еволюційне) тлумачення Конвенції, концепцію автономних понять, негативні та позитивні зобов'язання, субсидіарність, пропорційність, справедливу сатисфакцію, «межі розсуду» держави, горизонтальне застосування прав та їх ієрархію [1]. У більшості з цим переліком погоджується Дж. МакБрайд, додаючи до них принципи мінімальних гарантій, відсутності взаємності (щодо зобов'язань держав за Конвенцією) та територіальних обмежень, балансування (рівноваги) інтересів, а також

універсального застосування [12].

Порівняльний аналіз цих принципів (методів) інтерпретації Конвенції, їх змістовне навантаження та кореляція між собою, а також з принципами тлумачення міжнародно-правових договорів та принципами тлумачення права у цілому вимагає окремого ґрунтовного дослідження. У межах цієї статті важливо відзначити, що серед названих концепцій, принципів, методів інтерпретації прав і свобод, викладених у ЄКПЛ, виокремлюються магістральні доктринальні підходи, які акумулюють те «неписане» право, про яке згадував Р.-Ж. Дююї. Серед них передусім називають *концепції динамічного (еволюційного), цільового тлумачення Конвенції, автономного тлумачення та доктрину «меж розсуду» держави*. Зокрема, ці підходи вирізняють та докладно аналізують Дж. Летсас (G. Letsas) у своїй відомій монографії «Теорія інтерпретації Європейської конвенції з прав людини» [4], а також С. Марінгель (S. Maringele) у книзі «Європейське право прав людини. Доробок Європейського суду з прав людини, проілюстрований переліком відібраних рішень», яка вийшла 2014 р. й одразу була включена до Германської Національної Бібліографії [5, с. 57–83]. До таких доктринальних підходів відомі європейські експерти відносять й доктрину позитивних зобов'язань держави щодо прав і свобод, гарантованих Конвенцією [1; 12, с. 766-767; 16, с. 12-14].

Ці доктринальні підходи безпосередньо не згадуються у тексті Конвенції, вони сформовані та розвинуті Судом з метою втілення «цілей Конвенції та забезпечення послідовності і логічності ... системи захисту прав людини» (*справа «Прітті проти Сполученого Королівства», п. 54*). Ці доктрини більше стосуються обсягу та характеру конвенційних зобов'язань держави в цілому, ніж підлягають безпосередньому застосуванню при реалізації повноважень представників (агентів) держави, які зачіпають права людини, або при вирішенні правових спорів. У той же час вони мають «пронизувати» всю національну правову систему, адже саме ці доктринальні підходи виступають індикатором відповідності державної політики у сфері прав людини загально визнаним європейським стандартам і з їх позицій здійснюється оцінка

як такої політики загалом, так і конкретних фактів порушення прав людини, які розглядаються європейськими правозахисними інституціями.

Важлива особливість цих доктринальних підходів полягає в тому, що вони взаємодоповнюють один одного та є взаємозалежними. Так, концепція цільового (телеологічного, еволюційного) тлумачення Конвенції (англ. – «purposive (evaluative) interpretation») виходить з розуміння Конвенції як «живого інструменту» (англ. – «Convention as a living instrument»), що підлягає «динамічній інтерпретації» (інтерпретації у світлі сьогоdnішніх умов). Згідно з цією концепцією текст Конвенції є лише відправною точкою у розумінні прав і свобод, що захищаються нею. Зміст і значення закріплених у Конвенції прав розроблялись Судом (раніше – Європейською комісією) протягом тривалого часу і, тому, для того, щоб повністю зрозуміти масштаб і спосіб, в який зазначені права необхідно захищати, треба звернутися до судової практики. У справі «Тайрер проти Сполученого Королівства» (п. 31), Суд постановив, що «...Конвенція є живим інструментом, який ... повинен тлумачитися у світлі умов сьогоdnення» (див. також справи «Маркс проти Бельгії» (п. 41), «Серінг проти Сполученого Королівства» (п. 102) та ін.) [1; 9, с. 46; 12, с. 762-763].

Багато з термінів, що використовуються в Конвенції, містять оціночні судження або моральні стандарти, які розвиваються з плином часу. Це означає, що зміст певних прав може згодом змінюватися і тому, при захисті прав, гарантованих Конвенцією, Суд повинен враховувати ситуацію в державах-членах Конвенції та зміни в їх ставленні до тих чи інших питань, що перебувають у сфері дії ЄКПЛ. Суд також може відкинути і раніше відкидав попередні положення власної судової практики, здійснюючи динамічне тлумачення Конвенції. Тому при застосуванні правових позицій, викладених у рішеннях Суду, на національному рівні, необхідно переконатися, що посилання стосується найостанніших прикладів з практики ЄСПЛ за відповідною статтею Конвенції, так як більш давні справи не завжди можуть забезпечити правильну інтерпретацію певного права, а суворе дотримання доктрини прецеденту (англ. – «stare decisis») Судом не застосовується.

З концепцією цільового тлумачення Конвенції тісно пов'язана доктрина «автономності понять» (англ. – «autonomous concepts»), яка пояснює підхід Суду до розуміння понять, які використовує Конвенція, адже вони можуть мати різний зміст у різних правових системах країн – учасниць Ради Європи [10, с. 124]. Суд не забезпечує буквального тлумачення положень Конвенції і не стоїть на позиції значної залежності від її тексту. Оскільки основною метою і завданням Конвенції є саме захист прав людини від посягань з боку держав-учасниць, деякі терміни Конвенції мають *автономне* значення, що дозволяє забезпечити незалежність положень Конвенції від можливої інтерпретації її термінів або принципів у внутрішньому законодавстві країн-членів. Зокрема, показовим у цьому відношенні виступає тлумачення поняття «закон» при розгляді Судом вимог щодо допустимості обмежень окремих прав, гарантованих Конвенцією (ст. 8-11), виключно у випадках, «встановлених законом» (див. *справи «Голдер проти Сполученого Королівства», «Сілвер та інші проти Сполученого Королівства», «Мелоун проти Сполученого Королівства»*) [18, с. 135].

Розвиваючи цільовий підхід до тлумачення Конвенції з урахуванням «автономності понять», що у ній вживаються, Суд зазначив, що права повинні тлумачитися в «практичний і ефективний» спосіб, а не в «теоретичний та ілюзорний» (див. *справу «Ейрі проти Ірландії»*), що права слід тлумачити широко, а винятки або обмеження – вузько та ін. Ці підходи та принципи окреслили концептуальні рамки, в межах яких Судом було сформовано доктрину позитивних зобов'язань держави щодо прав і свобод, гарантованих Конвенцією, хоча сама ідея таких зобов'язань добре відома сучасному міжнародному праву прав людини.

У найбільш загальному вигляді *позитивні зобов'язання* (англ. – «positive obligations», «duties») передбачають активні дії держави, спрямовані на забезпечення, захист та сприяння реалізації прав людини, тоді як негативні зобов'язання держави вимагають її утримання від порушень прав людини, будь-яких форм неправомірного втручання у їх реалізацію. У практиці Суду не

сформульовано дефініцію позитивних зобов'язань держави, однак вона може бути реконструйована на основі конкретних рішень Суду, що відтворюють їх цілісну концепцію (див. окрему думку судді Мартенс (Martens) у справі «Гал проти Швейцарії») [18, с. 136].

У той час, коли негативні обов'язки держави імпліцитно закладені в самому тексті Конвенції, цього не можна сказати про позитивні обов'язки. Проф. Фелдман (Feldman) наголошує, що рушійною силою, яка посприяла розвитку Судом зобов'язань держави, виступає вже розглянута вище «динамічна інтерпретація Конвенції у світлі змінюваних соціальних і моральних передумов». Результатом цього є «більш широкі зобов'язання, що накладаються на держави, ніж ті, які одразу ж очевидні при поверхневому прочитанні її тексту» [2, с. 53-54]. Це обумовлює необхідність визначення їх правових підстав.

Загальною юридичною підставою позитивних зобов'язань у межах конвенційної системи правозахисту виступає ст. 1 «Зобов'язання поважати права людини» Конвенції, в якій прямо вказується, що держави гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, передбачені Конвенцією [11, с. 7]. До положень Конвенції, які безпосередньо закріплюють окремі позитивні зобов'язання, належать зокрема, положення щодо охорони законом права кожного на життя (ст. 2 Конвенції), щодо забезпечення умов у місцях позбавлення волі, які не можуть бути нелюдськими (ст. 3 Конвенції), щодо надання в окремих випадках безоплатної правової допомоги та забезпечення безоплатного перекладу у контексті права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції), щодо проведення вільних виборів (ст. 3 Першого протоколу до Конвенції).

Проте Суд у своїй практиці вказав на численні обов'язки держав вживати таких конкретних позитивних заходів, які прямо не передбачені текстом Конвенції [6, с. 2]. У західній літературі окремі праці безпосередньо присвячені викладенню та аналізу позитивних зобов'язань держави щодо прав, закріплених у Конвенції [17; 19], сам Суд також акумулює визнані ним позитивні

зобов'язання держав-учасниць за Конвенцією у своїх бюлетенях (англ. – «factsheets»), які стосуються тих чи інших статей Конвенції [13]. Зрозуміло, їх загальний огляд складає предмет комплексного ґрунтового дослідження, яке на сьогодні в Україні відсутнє.

Окремі дослідження стосуються типологізації позитивних зобов'язань, яка дозволяє об'єднати їх у певні групи та визначити принципи, з яких виходить Суд при визнанні наявності чи відсутності таких обов'язків у кожному конкретному випадку [19]. Зокрема, К. Стармер (Starmer) виокремлює п'ять категорій обов'язків, що покладаються на держави позитивними зобов'язаннями за Конвенцією [7, с. 159]. До них належать: обов'язки запобігати порушенням прав, гарантованих Конвенцією (обов'язок «превентивних дій» з боку держави, коли є розумні підстави очікувати його виконання) (напр. *справи «Осман проти Сполученого Королівства», «Маркс проти Бельгії», «Платформа «Ärtze für das Leben» проти Австрії»*); обов'язок держави забезпечувати інформування та консультування осіб стосовно порушень прав і свобод, що гарантуються Конвенцією (напр., *справа «Гуерра проти Італії»*); обов'язок реагувати на порушення прав людини, проводити ефективне розслідування «гідних довір'я» (тобто обґрунтованих) скарг щодо серйозних порушень прав, гарантованих Конвенцією (напр., *справи «Айдін проти Туреччини», «Кая проти Туреччини», «Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства»*); обов'язки забезпечувати індивідів ресурсами, щоб запобігати порушенню їх прав, гарантованих Конвенцією (*справа «Ейрі проти Ірландії»*).

Проте головний позитивний обов'язок держави, як зазначає К. Стармер, полягає у створенні «національної правової рамки» (англ. – «national legal framework»), передусім національного законодавства, яке забезпечує ефективний захист прав людини (див. докладне аргументування у *справі «Х та У проти Нідерландів»*). Однак у зв'язку з його виконанням на національному рівні постає важливе юридичне питання, пов'язане з *принципом субсидіарності міжнародного права* в цілому та конвенційних механізмів зокрема [5, с. 54–56],

а також принципом державного суверенітету, за яким ухвалення національного законодавства є невід'ємним суверенним правом держави. ЄСПЛ не може «наказати» державам ухвалити той чи інший закон. Він лише формує стандарт, який вказує передусім на мету, яку має буде досягнуто згідно з правом Конвенції, а не на засоби її досягнення, тобто конкретні юридичні механізми, які має запровадити держава на національному рівні для виконання свого основного зобов'язання за Конвенцією, викладеного в уже згадуваній вищій ст. 1 ЄКПЛ. Визнаючи суверенне право держави відповідально визначати на власний розсуд національні засоби забезпечення та захисту основоположних прав людини, Суд сформулював ще одну надзвичайно важливу доктрину – доктрину «меж розсуду» держави (англ. – «margin of appreciation») [3].

У найбільш загальному вигляді «межі розсуду (оцінки)» означають ступінь широти повноважень щодо прийняття рішень національними органами влади, у випадках, коли Судом було встановлено належний стандарт розгляду справи. Ця доктрина визнає за державними органами певну свободу розсуду (дискреційні повноваження), особливо там, де виникають складні питання соціальної, моральної чи економічної політики, по яких в Європі немає чіткого консенсусу [1; 12, с. 775–779]. Доктрина «меж розсуду» держави добре розвинута у рішеннях Суду (зокрема, справа «Джеймс проти Великобританії»). У той же час Суд неодноразово наголошував, що «межі розсуду» держави залежать від змісту справи, що розглядається, та жорсткості стандарту, який був вироблений Судом з того чи іншого питання. В окремих питаннях межі розсуду є досить вузькими, і навпаки, в багатьох питаннях держава має широкі межі розсуду.

Слід також наголосити, що одним з аспектів позитивних зобов'язань є можливість покласти на державу зобов'язання гарантувати дотримання прав людини між приватними особами [5, с. 52]. У такий спосіб права людини можуть мати «горизонтальний», а не тільки «вертикальний» ефект. Йдеться передусім про обов'язки держави вжити всіх розумних заходів для захисту індивідів від порушень їх прав людини іншими приватними особами. На

первинному рівні цей позитивний обов'язок може бути забезпечений відповідною державою у разі ухвалення нею достатніх положень національного законодавства, що криміналізують поведінку особи, яка зазіхає на основоположні права інших осіб, гарантовані Конвенцією [6, с. 225]. Більш обтяжлива для держави форма цього позитивного обов'язку вимагає, щоб держава в особі її представників вжила фізичних заходів безпеки по відношенню до потенційної жертви, щодо якої відомо про наявну загрозу насильства (див. справу «Осман проти Сполученого Королівства»).

Нарешті, доктрина позитивних зобов'язань держави перебуває у тісному зв'язку з *принципом пропорційності*, який означає «пошук справедливого балансу між вимогами загального інтересу суспільства і потребами захисту основних прав людини» (справа «Серінг проти Сполученого Королівства»). Отже, висновок про наявність або відсутність позитивного обов'язку приймається Судом з урахуванням справедливого балансу між загальними інтересами громади та інтересами особи, пошук якого притаманний усім конвенційним положенням. Обсяг конкретних позитивних обов'язків відрізнятиметься у зв'язку з різноманітністю ситуацій, що виникають у договірних державах, та варіантів дій, які вони обирають з огляду на складнощі, пов'язані з підтриманням правопорядку в сучасних суспільствах, вибір пріоритетів і наявні ресурси. Проте цей обов'язок «не можна тлумачити у спосіб, який би покладав на органи державної влади нереальний (неможливий) або непропорційний тягар» [19, с. 17].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що доктрина позитивних зобов'язань держави, так само, як й доктрини «меж розсуду» держави, динамічного тлумачення Конвенції, «автономних понять» та ін., що знайшли свій розвиток у практиці Суду, «пронизують» судові рішення у конкретних справах, забезпечують їх концептуально-методологічну єдність, і, у той же час, збагачуються за рахунок формулювання судами доктринальних положень, їх відтворення при розгляді аналогічних казусів та індивідуалізації з урахуванням відмінних обставин тієї чи іншої справи. Завдяки викладенню у

практиці Суду ці доктрини здобувають офіційне визнання, міжнародну авторитетність, обґрунтованість та достовірність, а також регулятивні властивості.

Вони підлягають застосуванню у межах національного правопорядку України як держави-учасниці Конвенції та, завдяки інституціоналізації у практиці Суду, отримують згідно з Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. статус джерел права [14, ст. 17]. Однак визнання регулятивного потенціалу доктринальних підходів, вироблених ЄСПЛ, у національній правовій системі викликає чимало нагальних питань, які потребують вирішення на теоретичному та практичному рівнях. Зокрема, у який спосіб ці доктрини впливають на процеси нормотворчості, правоінтерпретації та правозастосування; чи підлягають вони безпосередньому застосуванню національними судами і, якщо так, то в чому полягають особливості застосування кожної з них та ін. Ми вже розглядали раніше проблему застосування доктрини позитивних зобов'язань держави національними судами у ситуації, коли імперативна норма чинного законодавства не відповідає вимогам Конвенції, конкретизованим у практиці Суду, або певний правовий інститут на національному рівні відсутній, хоча ЄСПЛ визнає, що його запровадження відповідає вимогам Конвенції [18, с. 144–146].

Цілком очевидно, що названі та інші важливі проблеми впровадження доктрин, що розроблені ЄСПЛ, на національному рівні потребують подальшого вивчення в межах окремих юридичних досліджень. Адже недостатньо на законодавчому рівні надати практиці ЄСПЛ статусу «джерела права», яке має застосовуватись «в порядку виконання міжнародних договорів», і очікувати на миттєві зміни в українському правопорядку у напрямі впровадження найкращих європейських практик (англ. «best practices»). Такий «поверхневий» підхід загрожує перетворити ці концептуально важливі законодавчі положення на чергову «декларацією намірів», оскільки їх практична ефективність можлива лише за умови формування розумного та прозорого механізму реалізації.

Список літератури:

1. A general introduction to the ECHR [Електронний ресурс] // Distance Learning Course on Anti-discrimination Issues. Council of Europe. – Режим доступу : <http://help.ppa.coe.int/course/view.php?id=185>.
2. *Feldman D.* Civil liberties and human rights in England and Wales / D. Feldman. – 2nd ed. – Oxford : OUP, 2002. – 1184 p.
3. *Gallagher P.* The European Convention on Human Rights and the Margin of Appreciation / P. Gallagher // Research Paper. – UCD Working Papers in Law, Criminology & Socio-Legal Studies. – 2011. – № 52. – 21 p.
4. *Letsas G.* A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights / G. Letsas. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – 145 p.
5. *Maringele S.* European Human Rights Law. The work of European Court of “Human Rights illustrated by an assortment of selected cases / S. Maringele. – Hamburg, Anchor Academic Publishing 2014. – 144 p.
6. *Mowbray A. R.* The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights (Human rights law in perspective) / A. R. Mowbray. – Oxford – Portland Oregon : Hart Publishing, 2004. – 239 p.
7. *Starmer K.* European human rights law / K. Starmer. – London : Legal Action Group, 1999. – 883 p.
8. *Арнольд Р.* Приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і наслідки цього кроку для ситуації в галузі основних прав у Європі / Р. Арнольд // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали міжнар. конф., м. Київ, 16 верес. 2011 р. / Конституц. Суд України ; відп. ред. А. С. Головін. – К. : Логос, 2011. – С. 84–89.
9. *Де Сальвіа М.* Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. де Сальвіа. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 1072 с.
10. *Дудаш Т. І.* Практика Європейського суду з прав людини : навч.-практ. посіб. / Т. І. Дудаш. – К. : Алерта, 2013. – 368 с.
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і протоколи до неї : зб. законодав. і нормат. актів : (офіц. текст) / упоряд. Ю. В. Паливода. – К. : Паливода А. В., 2012. – 120 с.
12. *МакБрайд, Дж.* Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Дж. МакБрайд // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / уклад. і наук. ред. О. Л. Жуковська. – К. : ЗАТ «ВПОЛ», 2004. – С. 761–780.
13. Позитивные обязательства государств-участников Конвенции по защите журналистов и предотвращению безнаказанности в свете статьи 10. Отчёт по результатам исследования. Совет Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://european-court.livejournal.com/36951.html>
14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/annot/3477-15>.
15. Про внесення змін до Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 431. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/431-2014-p>
16. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філотов, Т. Фулей, Х. Хембах. –

К. : Істина, 2011. – 200 с.

17. *Христова Г. О.* До питання про формування доктрини позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини / Г. О. Христова // Філософія права і загальна теорія права. Додаток до юридичного журналу «Право України». – 2013. – № 2. – С. 124–134.

18. *Христова Г. О.* Проблеми взаємодії доктрини позитивних зобов'язань держави з іншими концепціями, виробленими ЄСПЛ, та її застосування на національному рівні / Г. О. Христова // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: матер. 3-ї Міжнар. наук. – практ. конф. (Одеса, 19–20 вересня 2014 р.) / за ред. д.ю.н., проф., акад. С. В. Ківалова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 132–147.

19. *Христова Г. О.* Типи позитивних зобов'язань держави щодо прав людини у світлі юриспруденції Страсбурзького суду / Г. О. Христова // Юрист України. – 2013. – № 2. – С. 11–19.

***Христовая А. А.* Позитивные обязательства государства в системе доктринальных подходов к толкованию и применению Европейской конвенции по правам человека.**

Раскрыто основное содержание доктрины позитивных обязательств государства по гарантированию закреплённых в Конвенции прав и свобод, правовые основания таких обязательств; а также их корреляция с иными доктринальными подходами, на которые опирается Европейский суд по правам человека при толковании и применении Европейской конвенции по правам человека (телеологического динамического толкования, «границ усмотрения» государства, «автономных понятий» и др.) в свете перспектив их практического внедрения на национальном уровне.

Ключевые слова: права человека, позитивные обязательства государства, «границы усмотрения» государства, целевое динамическое толкование, практика Европейского суда по правам человека.

***Khrystova G.* State's Positive Obligations in the System of Doctrinal Approaches to the Interpretation and Application of the European Convention of Human Rights**

The article is devoted to essence of the doctrine of state's positive obligations to secure the conventional rights, to the legal grounds of such obligations under the law of the Convention as well as its correlation with the other doctrinal approaches which are used by the European Court of Human Rights for interpretation and application of the European Convention of Human Rights (dynamic purposive interpretation, "margin of appreciation" of the state, "autonomous concepts" etc.) in the perspective of their implementation on the national level.

Key words: human rights, state's positive obligations, "margin of appreciation" of the state, purposive dynamic interpretation, case-law of the European Court of Human Rights.